

FUNDAMENTUL DEMOCRATIC AL EDUCAȚIEI MODERNE

Ion Holban

1. O structură tipologică

Democrația nu este numai o simplă formă de organizare și conducere politică, ci, cu precădere, un *element de fond al vieții sociale și individuale*, al *relațiilor* dintre oameni, al *reacțiilor* și al *dezideratelor* exprimate de persoane și grupuri, o *expresie a aspirațiilor* individului spre libertate, spre dezvoltare nestinjenită, spre dobândirea respectului cuvenit prin simpla sa calitate de ființă umană. Democrația nu este un principiu scris cu litere de aur pe frontispiciul unor mari edificii, ci ea este, cu prioritate, un *fapt concret* și un *fapt de viață*, exprimat prin conduită zilnică a oricărui membru al societății.

Văzută în acest context, democrația nu este rezultatul unei conjuncturi, nu este nici expresia intereselor unor clase sociale, precum nu este nici produsul actelor de voință ale unor anumite persoane, ea este *ecoul aspirațiilor* exprimate de-a lungul veacurilor de către *masele largi populare* și, în această situație, este urmarea firească a unui *proces continuu de evoluție* (proces natural), în care formele de organizare instituțională a societății înregistrează *transformări calitative*, în funcție de care, structura vieții sociale ajunge să exprime ceea ce este mai *stabil* și mai *pregnant* uman în progresul omului ca om. Caracteristica fundamentală a democrației o constituie *armonia*, armonia dintre individ și societate, dintre principii și aplicații, dintre condiții și deziderate, dintre structură și aspirații și, în special, dintre modurile în care sunt concepute fiecare dintre principiile fundamentale ale organizării vieții sociale și individuale.

Democrația este inclusă în *concepția omului* despre *sine* și despre *alții*, este un aspect al *structurii individuale* și se exprimă prin actele persoanei. Se poate vorbi, deci, despre o *structură individuală democrată*, în care, *organizarea calitativă* a configurației *psihologice și culturale* a *personalității* devine expresivă pentru valorile democrației. Vorbim, în aceste condiții, despre o anumită *tipologie umană*, în care, variabilele prin care este conturată se manifestă în planul relației interindividuale sau al vieții sociale. Persoanele, ca și popoarele, se disting între ele printre altele, și prin coloratura și intensitatea cu care se conturează această caracteristică. *Cultura și civilizația* sunt factori care intervin, istoric, în consolidarea democrației ca structură individuală sau socială, dar, este bine să reținem faptul că diferența, nu de cultură, ci de civilizație, determină între oameni și între popoare, apariția unor conduite nedemocratice. Pe planul individului este, de asemenea, util să remarcăm faptul că, prin structura lor psihologică intimă, unele persoane *nu pot fi*, în fond, demo-

crate. Așa sint, de exemplu, multe dintre structurile cu tendințe paranoide, la care, increderea exagerată în sine, orgoliul, gîndirea paralogică și rigiditatea psihică sint trăsături care afectează prezența unor relații interindividuale corecte. La această categorie de persoane, conduită democrată nu este, în mod frecvent, o conduită naturală (spontană), ci rezultatul voinței, al unei atitudini de control conștient. Ele ridică probleme dificile pentru educator.

Caracteristica democrată ar putea fi abordată *experimental* prin investigarea gradului de *accesibilitate* pe care-l prezintă persoana: omul care răspunde cu ușurință la solicitările membrilor grupului. Testul sociometric de personalitate, prin indicațiile sale calitative, oferă informații asupra structurii democratice a persoanei. Caracteristica de „uman”, pe care o întilnim la multe persoane, include și elemente ale structurii la care ne referim. În *vîața reală*, ca un test al forței cu care se manifestă tendințele democratice la un individ, poate fi considerată *funcția*. Surprizele frecvente pe care le avem despre persoane, ulterior plasării lor în anumite funcții, atestă acest fapt.

În general, *civilizația implică democrația*: tratarea omului în calitatea sa de om. Nu trebuie să uităm că *mesajul suprem al civilizației moderne* este omul văzut în consolidarea respectului său față de om, precum *mesajul suprem al culturii*, sau *al științei* în special, este omul considerat în efortul lui de sprijinire a omului, în timp ce *mesajul suprem al artei* este, de asemenea, omul văzut însă, în apropierea lui de om.

Dacă apreciem că civilizația exprimă *acordul dintre cultură și conduită omului* („Cultura și individualitatea s-au dezvoltat împreună”, — W. Kilpatrick, — 9), suntem puși în situația de a considera democrația ca fiind *condiția optimă* de manifestare a conduitelor civilizate: orice om este respectat ca om, înălțându-se orice alte criterii discriminatorii. Oricum, democrația, ca și civilizația, este *produsul educației*, adică al ansamblului de acțiuni exercitate de către grupul social în vederea atingerii *superiorității umane* în condițiile oricărui caz particular. În acest context, considerăm democrația ca o condiție și ca un obiectiv al educației. Căci, educația înseamnă dezvoltare, iar societatea umană, în condițiile nivelului atins în prezent, nu poate admite ca dezvoltarea unui individ să cunoască limitări convenționale sau arbitrale.

2. Democrația, condiție a educației

Prin aceasta, însă, este pus în discuție *suportul moral și juridic* al democrației. Suportul moral trebuie considerat ca o necesitate a omului și este prezent în orice decizie a persoanei, dar și a grupului, în timp ce suportul juridic aparține, cu precădere, societății, exprimând un minimum de morală stabilit convențional, dar nu numai atât. Juridicul aparține organizării și conducerii, aparține politicului, statului dețin, care are forță necesară să-l impună, acolo unde norma morală nu este eficientă sau unde este necesară o anumită stabilitate și o anumită siguranță pentru societate și pentru persoană. Prin organizare, juridicul crează condiția de desfășurare a vieții sociale, iar în problema noastră, condiția de desfășurare a educației. Întregul sistem instituționalizat de educație are o bază juridică. *Politica statului* în probleme de educație se bazează, pe de o parte, pe ceea ce este *tradicional* într-o societate, adică

acumulat și integrat prin asimilarea continuă a noului în domeniu, iar, pe de altă parte, pe datele științei cu privire la problematica viitorului, în genere pentru generația tineră, și la problematica prezentului, cu precădere pentru generația adulță (ce reprezintă altceva, toate cursurile de perfectionare și reciclare, deci o adaptare a omului la condiția prezentului?). În condițiile vieții sociale, educația, precizează Jean Thomas, [17], realizează „o sinteză a tradiției și a condițiilor dezvoltării”, implicând o „reactualizare a educației traditionale, adaptate la condițiile lumii moderne”. Știința educației, prin specialiștii săi, este consilierul legiuitorului, care, în problemele respective, creează cadrul de desfășurare a activității. Această relație, știință – for de decizie, constituie o primă coordonată a organizării democratice. Arbitrul, bunul plac, experiența proprie sunt înălțurate. Nu omul, ci știința decide. În acest context se satisfac dezideratele sociale și cele personale: efortul societății în ansamblul său desfășurat spre realizarea condiției de bine a societății și a persoanei[1].

Pentru epoca noastră, considerăm valorile democrației ca exprimând *normalul*. Abaterile de la acest normal, și el luat în limitele unei anumite aproximativități, frustrează conștiința oamenilor și reprezintă nerezolvări sau regresiuni. După un sfîrșit de secol (al XVIII-lea) și un secol (al XIX-lea) continuat cu al nostru, de frâmantări sociale și politice, reținem cele două mari principii ale democrației: *libertatea* și *egalitatea*, exprimate la nivelul persoanelor și al națiunilor și care, în educație, reprezintă dreptul pe care-l are orice persoană de a se pregăti pentru viață, în funcție de valențele, dezideratele proprii și posibilitatea de integrare socială, acestea în condițiile unei egalități depline, sub aspect juridic, între oameni. În acest sens, observă Fr. Hegel [6], „istoria universală este progresul în conștiința libertății”, iar în Declarația universală a drepturilor omului, elaborată în cadrul UNESCO, se precizează că „orice persoană are dreptul să ia parte în toată libertatea la viața culturală a comunității, să se bucure de arte, să participe la progresul științei și la binefacerile care rezultă din aceasta” [10]. Din acest punct de vedere, *orientarea școlară* se conturează cu o autoritate care pledează continuu pentru organizarea unei rețele scolare, în ale cărei forme diversificate de desfășurare a activităților de instruire și educație, fiecare categorie de copii să-și găsească condiția optimă de realizare. *Sansele egale*, pe care orice școală democrată le asigură tuturor copiilor, sunt condiționate de diversificarea posibilităților de pregătire și nu de identitatea lor. Toate categoriile de copii, de la acei cu niveluri limitate pînă la acei cu capacitați exceptionale sau de la acei din marile centre urbane la acei din comune, trebuie să se bucure de aceeași atenție și în limitele disponibilităților economice, eforturile trebuesc repartizate *proporcional*. Desigur, această afirmație constituie un deziderat pentru viitor sau poate o utopie, dar fiecare școală trebuie să prezinte valențe egale cu celelalte de aceeași categorie sau, de nu, crearea condiției de mobilitate a generației tinere spre unități scolare în care valențele fiecărui să poată fi satisfăcute. În aceeași situație, devine necesară o *asistență amplă și multilaterală* a copilului și a omului în genere, care, pe de o parte, să *creeze condiția internă*, psihologică, individualizată, a realizării (necesață, deziderate, accesibilitate), mai importantă în dinamica procesului de structurare a personalității, decit condițiile de natură legală (dreptul la cultură, dreptul de a te pregăti pentru viață) sau materială (școală, cadre didactice, etc.), oferite, în genere, de societate.

3. Democrația, obiectiv al educației

Democrația nu poate exista în afara *educației*. De aceea, educația își pune mereu problema formării omului, *a omului democrat*. Căci, democrația se întărește prin conduită democrată a fiecărei persoane, ea fiind un reflex al acestei conduite și nici într-un caz în exteriorul ei. Omul democrat, aceasta este valoarea pe care o urmărește societatea actuală și pe care Saint-John Perse [14] reușește să o contureze prin cîteva versuri incluse în discursul rostit cu ocazia acceptării premiului Nobel pentru literatură : „*Mîndria omului care pășește sub povara sa de eternitate, mîndria omului care pășește sub povara sa de umanitate, cînd pentru el se dezvăluie unumanism nou, de universalitate reală și de integralitate psihică*”.

În configurația psihologică a fiecărei persoane sunt prezente o anumită *sensibilitate* și un *fond uman*, care sunt parte integrantă din *modelul general uman*. Datoria educației este să le cultive și să le activeze, astfel încât ele să exprime echilibrul realizat în interiorul configurației psihologice și culturale a personalității. Pe acest fond profund uman se structurează valorile democrației. Sarcina principală a societății, implicit a educației, constă în crearea condițiilor în care datele științei să poată susține procesul de dezvoltare.

Sub un prim aspect, putem integra această problemă în tematica *orientării sociale*. Din analiza formelor de organizare socială sau din cercetarea evoluției și confruntărilor dintre societățile umane, tinărul trebuie ajutat să înțeleagă superioritatea vieții și a instituțiilor democrației, valorile acestora, necesitatea lor pentru om, caracterul profund uman al unei forme de organizare socială. Tinărul trebuie să dobindească capacitatea de a gîndi social, de a distinge și acționa ca atare. Este vorba de o convingere, de o trecere prin filtrul propriei sale gîndiri a datelor oferite de știință sau de realitate. Numai această formă de convingere asigură integrarea corectă a persoanei în valorile sociale și o transformă într-un cetățean conștient de drepturile și obligațiile sale, factor activ în realizarea progresului social.

Această structură democrată a omului modern trebuie susținută prin acțiuni de *asistență continuă*. Pare paradoxal, dar nici măsurătorul de stradă nu este democrat atît timp cit el nu se consideră cetățean egal în drepturi și nu simte necesitatea de a fi respectat ca om, într-un mod analog cu persoanele care ocupă funcțiile cele mai înalte în stat.

Educația are mult de realizat pe această linie, mult mai mult decit se pare la o analiză superficială a problemei. Sint unele lucruri mărunte nesenzabile chiar de mulți, dar generalizate. Cîți oameni apreciază valoarea unei instituții școlare, în cazul concret al unui copil, nu prin deschiderea accesului spre treptele superioare ale societății, ci prin simplul rol, modest, de a oferi condiția optimă de realizare în situația dată ? Cîți oameni au o concepție corectă despre muncă, despre munca intelectuală și manuală, despre profesiune și meserie, despre lucrătorul intelectual și lucrătorul manual etc. ? Cîți oameni știu să aprecieze valoarea unui om, prin valoarea sa umană, indiferent de locul pe care-l ocupă în ierarhia socială, minunata lume și minunatul om din scrisorile lui Panait Istrati ? Si cîte alte probleme nu apar în fața educatorului, în efortul acestuia de a crea omului posibilitatea de a fi beneficiarul, fără rezerve, al unui sistem de organizare socială.

4. Dimensiuni ale educației democratice

Educația este o *componentă* a vieții sociale. Ca *proces social*, începuturile sale se confundă cu primele înjgebări de viață socială, găsindu-se cu totalitatea celorlalte compartimente de activitate umană într-o *interdependență funcțională, intimă și permanentă*. În calitatea sa de parte a unui întreg organizat, ea exprimă calitățile întregului. În acest context, *educația reflectă structura și aspirațiile societății*. Organizarea democratică a societății oferă *condiția optimă* de desfășurare și susținere a proceselor de *dezvoltare* a ființei umane în general, a generației tinere, în special. În acest sens, Robert Dottrens [4] precizează că „*educația persoanei este în funcție de democrație*”, precum „*valoarea democrației depinde de valoarea educației sale*”, iar Roger Gal [5] consideră că „*influența realității democratice asupra pedagogiei este poate și mai importantă decât aceea a tehnicii*”.

Superioritatea organizării democratice constă în *valoarea* pe care o acordă ființei umane. Încă Immanuel Kant [8] a formulat, ca normă de acțiune, perceptul : „*acționează astfel ca să intrebunțezi omenirea atât în persoana ta, cit și în persoana oricărui altuia totdeauna în același timp ca scop, niciodată însă numai ca mijloc*”. În genere, accentul educației cade pe individ și societate, realități ce sunt în interdependență continuă. Acest fapt permite lui Emil Planchard [15] precizarea că „*educația se exercită prin și pentru societate, în societate se realizează normal destinele individuale*”, iar următorul pasaj din John Dewey [3] ilustrează pregnant conținutul relației respective : „*Ea (educația) formează o personalitate care nu numai că își face munca particulară necesară socialmente, ci care este cointeresată în readaptarea sa continuă pentru evoluție*”.

Consolidarea structurii democratice a societății are efecte directe asupra indivizilor, ca și asupra popoarelor, *asimilând*, în ambele cazuri, dezideratele acestora de realizare. Andrei Oțetea (11), cu formăția sa de istoric, consideră că aspirațiile popoarelor spre educație se afirmă ca o *revendicare universală*, „*direct legată de întreîta chemare a dezvoltării țării, a libertății națiunii și a demnității individului*”, în timp ce Roger Gal [5], privind problema social-politic, constată că „*intrăm în era civilizației de masă. Ele (masele) aspiră să profite de avantajele culturii. Ele ne obligă să mergem spre unitatea civilizației*”.

Prin abundența referirilor din rîndurile de mai sus, s-a urmărit, pe de o parte, punerea în evidență a prezenței unei linii noi (și totodată generalizată) în educație, iar pe de altă parte, de a face mai accesibilă înțelegerea conținutului educației democratice. Căci, precum observă corect Roger Cousinet [2], „*educația nouă nu comportă un sistem, o organizare, un ansamblu de reguli, de procedee, de metode. Ea este în esență un spirit pentru educator, un mod de viață pentru copii. Acest spirit... sau îl lași să-ji impregneze totă ființa, sau rămîni complet străin de el*”. În acest ansamblu de fapte, educația modernă este sau tinde, în unele situații, să devină democrată, valorile democrației impunîndu-se, prin superioritatea lor, conștiinței umane, dezideratelor de dezvoltare ale omului și ale societății. De aceea, *în fiecare moment și prin fiecare act al său, educația este democrată*. Astăzi, nu putem vorbi de educație în afara acestui criteriu. *Democrația, nu constituie o problemă a educației (obiectiv, metodă), ci însuși fundamentalul, structura intimă a acesteia*.

Educația democrată este efectul progresului înregistrat de om pe plan de cultură și civilizație, este rezultatul emancipării maselor, a popoarelor și a indivizilor. Este necesar ca valorile pe care le cultivă să fie susținute, iar acest deziderat nu poate deveni realitate decât prin *consolidarea valorilor democrației ca dominante în structura individuală*. Omul, prin modul său intim de a gindi, de a imagina, de a se emoționa, de a acționa trebuie să exprime totdeauna atitudinea democratică. Numai în aceste condiții, fiecare om poate atinge idealul de superioritate umană. În acest proces, rolul educației este covîrșitor, dată fiind „*funcția de accelerare*” a pașilor spre progres.

5. Citeva precizări de detaliu

Educația democrată prezintă, oare, elemente noi? Greu de răspuns la această întrebare. Multe din ideile prin care se conturează s-au găsit în gindirea lumii încă din cele mai vechi timpuri, uneori mai pregnant exprimate, alteori numai implicate. Oricum, dacă ideile au existat și au constituit deziderate ale omului, în schimb, ele n-au avut, decât sporadic, posibilitatea să-și afirme existența pe planul acțiunii sociale. Se adaugă la această situație faptul că ele s-au găsit frecvent în contexte, uneori religioase sau filosofice, alteori politice, care le-au afectat conținutul și, prin aceasta, identitatea. În situația de azi, progresul social, în genere, progresul științei și progresul omului pe plan de cultură și civilizație, creează condiția socială în care marile deziderate ale omului devin realitate, iar afirmarea acestora în bloc determină o schimbare calitativă a structurii sociale și conduce la conturarea unei filosofii, a unei noi forme de educație.

Elementul central al educației democratice este omul. Problematica omului alcătuiește conținutul *educației moderne*. Desigur, nu toate problemele respective sint o expresie a democrației, dar, nici una dintre ele nu este complet străină de recunoașterea omului ca o forță capabilă să prevadă și să-și organizeze condițiile sale de viață, nu numai de azi, ci și cele de miine. Dată fiind unicitatea, ca structură, a fiecărui persoană, educația democrată creează condiția de perfecționare a acestei unicități. Sarcina educației, precizează cu autoritate René Maheu [10], este „*de a ajuta tineretul să fie el însuși*”. De aici, necesitatea invățământului individualizat, a tratării diferențiale, a creerii sanselor egale, a asigurării condițiilor de afirmare, a accesului tuturor la cultură, a asistenței multidisciplinare, a considerării educației ca un drept și, implicit, ca o datorie a societății.

Tot cu privire la om, educația democrată (aș fi indemnătat să afirm, grija societății pentru binele omului) conduce la *permanentizarea educației*, ca o modalitate de a crea acestuia *condiția de adaptare continuă* la realitățile sociale, care, în condițiile de azi, se găsește într-un proces de transformare accelerată. Din aceleasi considerente, *competența educației* se extinde cuprinzind problematica familiei, a activității productive, a vieții sociale în ansamblu. Dacă, în calitate de educatori, ieri am fost în secolul copilului, azi suntem în al adulțului, iar miine vom fi în al virșnicului, aceasta nu inseamnă că cineva a „descoperit” copilul sau adulțul sau virșnicul, ci numai că fiecare din aceste categorii de virste au ridicat probleme deosebite într-un anumit moment social și că societatea (societatea în sens de acțiune educativă) a fost obligată să intervină pentru a consolida un echilibru. Educația democratică este *educația pentru autonomia persoanei*,

pentru dezvoltarea capacităților sale la maximum, pentru integrarea sa deplină în realitățile grupului social și pentru dreptul ei de a participa la crearea valorilor sociale, ca și la rezolvarea problemelor de interes comun.

Societatea constituie un al doilea element de bază al educației democratice, societatea văzută în dinamica transformărilor sale, în procesul său de continuă devenire și în diversitatea structurilor pe care le prezintă. Nu putem vorbi de o educație, neluind în considerare parametrii instituționali ai realității sociale în care omul se naște, trăiește și își organizează condiția devenirii sale. *Relația dintre dezvoltarea persoanei și dezvoltarea societății* este atât de intimă încit oamenii pot fi apreciați prin societatea de care aparțin și societatea prin oamenii pe care-i produce. Omul, fiecare om, este succesiv un cetățean al localității, al regiunii, al statului, al omenirii. Față de fiecare din aceste entități, el are *obligații*, precum, în contact cu ele, are *drepturi*. Fiecare ins, prin orientarea sa socială, trebuie să se integreze în societatea căreia aparține și la ale cărei deziderate este solicitat să participe activ. Aceste fapte impun ca educația să fie structurată pe problematica unei anumite societăți și niciodată pe continuturi de împrumut. Într-o democrație, individul se identifică cu societatea, iar societatea asimilează și subordonează statul.

Educația democratică este o *educație realistă, bazată pe știință și bine ancorează în actualitate*. Ea este produsul unei anumite societăți (deși vorbim de o educație pentruumanitate), care, ca orice societate este în continuă devenire. Dacă integrarea în societate implică luarea în considerare a prezentului, menținerea stării de integrare este condiționată de includerea, în procesul educativ, a liniilor de transformare în perspectivă a parametrilor societății în cauză. A educa un tânăr pentru azi echivalează cu a-l educa pentru ieri și nici într-un caz pentru măine. În felul acesta, educatorul, prin structura sa psihologică și culturală, trebuie să exprime o anumită *deschidere spre om, spre societate și spre viitor*.

Scoala ocupă un loc central în educația democratică. Obligativitatea învățământului constituie primul pas (juridic) spre democratizarea acestuia. El devine, prin măsura respectivă, un *învățămînt de masă*. Lichidarea *analfabetismului* constituie o preocupare încărcată de umanism. În condițiile pătrunderii științei și tehnicii în procesele de producție, analfabetul poate fi considerat un infirm, un om care rămine la periferia formelor de producție modernă, iar alfabetizarea „ca o datorie de dreptate, de progres și de pace” [11].

Sarcina principală a școlii este *educația*, aceasta în contextul transmiterii valorilor culturale și a necesității sociale ca individul să devină un factor permanent de innoire (de creație). Referindu-se la condițiile de azi, René Maheu [10] precizează că „este nevoie mai curînd de oameni mai bine „educați” decît de un număr mai mare de oameni pur și simplu „instruiți”. Prin organizarea sa, școala trebuie să ofere tuturor copiilor condiția optimă de realizare. Aceasta implică, pe de o parte, un *învățămînt adaptat* posibilităților prezentate de copii și realităților sociale, desfășurat în condiții optime de accesibilitate (echilibrarea programelor, adaptarea metodologică, raportarea corectă a numărului de elevi la unitatea de predare etc.), iar pe de altă parte, să pregătească pe copii pentru viață, adică să-i asigure integrarea într-un domeniu de activitate socială (profesională) și să-i creeze, metodologic, deprinderea de a rezolva problemele cu care se va confrunta. Acordind o importanță dezvoltării *învățării prin cercetare*, în raport cu învățarea prin memorare, învățămîntul devine ac-

tiv și formează deprinderi utile în stadiile ulterioare de dezvoltare a persoanei [7].

În școală, educația democratică este condiționată puternic de atenția acordată *relațiilor interindividuale* (profesor-elev, elev-elev, elev-cadre de conducere, elev-familie, elev-mediu social). Relația interpersonală constituie cadrul în care se exprimă, cu precădere, conduită democrată. În structurarea personalității, conduită profesorului în clasă și în afara de clasă constituie un factor cu valoare deosebită. Cartea lui Jozef Stefanovič, *Psihologia tactului pedagogic al profesorului* [16], este plină de învățăminte sub acest aspect.

Noi credeam în valoarea deosebită a *cadrelor noastre didactice*. Atitudinea lor față de elev, de școală și de învățămînt în genere, este demnă de admirat. O perfecționare a sistemului actual de pregătire, prin acordarea unei ponderi mărite *psihologiei, sociologiei, pedagogiei* și, cu precădere *culturii generale* ar avea urmări însemnate în integrarea acestor cadre în problematica lumii contemporane. Formarea lor ca educatori, în mare parte pe baza experienței proprii, scade din eficiență formelor de perfecționare instituționalizate. Căci, ele vin la aceste cursuri cu anumite modalități de lucru deja structurate în anii ce preced definitivatul. În același timp, supraîncărcarea, școlar și extrașcolar, limitează posibilitatea de ameliorare a condiției lor culturale. Dacă dorim ca ele să desfășoare o acțiune educativă în spiritul valorilor democrației sau, în general, al educației noi socialiste, este necesar să le asigurăm condiția de a fi, ele însile, structurate psihologic și cultural în acest sens. În fapt, atingerea măiestriei didactice este rezultatul activității zi de zi a omului la catedră, în contextul unui contact permanent cu realitățile, valorile și dezideratele sociale. Aceste date relevă spiritul în care învățămîntul superior ar trebui să formeze pe viitorii educatori.

Făcind abstracție de rezervele formulate în rîndurile de mai sus, care, de fapt, exprimă deziderate adresate organelor de decizie, ne găsim în situația de a afirma rolul de prim ordin al cadrelor didactice în educația democratică, ca un reflex al funcției lor sociale și al structurii lor psihologice și culturale (de fapt, un criteriu de selecție și de formare profesională) și de a le adresa îndemnul de a nu uita nici un moment răspunderea socială care apasă pe umerii lor în realizarea tinerei generații și a consolidării sistemului nostru social, concomitent cu recomandarea de a cointeresa mai intens în munca lor, factorii sociali cu tangență în problemă, neuitând indicația dată de René Maheu [10]: „*mobilizarea opiniei publice este necesară ca un mijloc de acțiune, ca o energie fără care nu se poate trece de la idei la fapte și de la dorințe la acțiuni*”. Această ultimă precizare este o expresie a interdependenței existente între dezvoltarea socială și dezvoltarea individuală.

6. În loc de concluzii

Încercarea de a considera structura psihologică a persoanei, *element de bază* pentru democrația ca formă de viață socială sau de organizare politică a societății, înseamnă a vedea, în realizarea acesteia, o victorie a ființei umane, care reușește să-și fundamenteze o condiție de mediu în concordanță cu dezideratele sale superioare de personalitate. Faptul că astăzi principiile democrației se impun cu precădere gîndirii omului, con-

stituie un indiciu al *umanismului* pe care-l exprimă, un umanism care倾de să se universalizeze și permanentizeze. *Socialismul, din acest punct de vedere, prezintă condiția optimă de desfășurare a valorilor democrației.* El oferă omului, nu numai drepturi, ci și *condiția socială de eficiență a acestor drepturi.*

La rindul său, consolidarea, pe plan social-politic a democrației, creează, pentru persoană, o *condiție de mediu cu funcție educativă*, ceea ce determină, prin interacțiuni, progrese pentru ambele entități ale relației.

În acest context, educația, care, în mod normal, trebuie să reflecte dezideratele omului și ale societății în același timp, se găsește, în epoca actuală, în situația de a adopta valorile democrației ca elemente fundamentale ale structurii sale, contribuind, astfel, prin înlăturarea asperităților, la consolidarea unui drum spre progres, bunăstare și pace pentru om, luat individual, și pentru societatea umană, văzută în totalitatea sa.

BIBLIOGRAFIE

- 1 Nicolae Ceaușescu, *Cuvântare la Congresul Științei și Invățământului*, București, Edit. Politică, 1985.
- 2 Cousinet Roger, *L'éducation nouvelle*, în vol. „Antologia pedagogilor francezi contemporani” (J. Combon și alții), București, E.D.P., 1977.
- 3 Dewey John, *Democrație și educație*, București, E.D.P., 1972.
- 4 Dottrens Robert, *Éducation et démocratie*, Paris, Edit. Delachaux, 1946, în vol. „Antologia pedagogilor francezi contemporani” (J. Combon și colab.), București, E.D.P., 1977.
- 5 Gal Roger, *Où en est la pédagogie*, Paris, Buchet-Chastel, 1964.
- 6 Hegel Friedrich, *Prelegeri de filosofie a istoriei*, București, Edit. Academiei, 1968.
- 7 Holban Ion, *Sistemul integrat invățământ—cercetare—producție*, studiu inclus în lucrarea de plan în anul 1984. Capitolul „Intercondiționarea invățământ—cercetare” este elaborat în colaborare cu Magda Dumitrescu.
- 8 Kant Immanuel, *Intemeierea metafizicii moravurilor*, București, Edit. Casa Scoalelor, 1929.
- 9 Kilpatrick William-Heard, *Philosophy Education*, New York, 1954, în vol. „Antologia pedagogiei americane contemporane”, (I. Stancu, V. Nicolescu, N. Sacală), București, E.D.P., 1971.
- 10 Maheu René, *Civilizația universalului*, București, Edit. Științifică, 1968.
- 11 Oțetea Andrei, *Cuvînt înainte*, în vol. „Civilizația Universalului”, (René Maheu), București, Edit. Științifică, 1968.
- 12 Pavlovič Gustáv, *Akcelerácia vývinu a socialistická škola*, Vydatatel'stvo slovenskej Akadémie vied, Bratislava, 1975.
- 13 Perse Saint-John, *Discurs rostit cu ocazia acceptării premiului Nobel pentru literatură*, în Vol. „Civilizația universalului”, București, Edit. Științifică, 1968.
- 14 Piaget Jean, *Où en va l'éducation*, Paris, Edit. Denoël-Gonthier, 1972, în vol. „Antologia pedagogilor francezi contemporani” (J. Combon și colab.), București, E.D.P., 1977.
- 15 Planchard Émil, *Introducere în pedagogie*, București, E.D.P., 1976.
- 16 Stefanovič Jozef, *Psihologia tactului pedagogic al profesorului*, București, E.D.P., 1979.
- 17 Thomas Jean, *Mariile probleme ale educației în lume*, București, E.D.P., 1977.